

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Історичний факультет
Кафедра археології, спеціальних історичних і правознавчих дисциплін

Дипломна робота
(бакалавра)

з теми: **«Український кінематограф 1917-1930 рр.»**

Виконала: студентка 4 курсу
групи IstA1-B19
спеціальності 032 Історія та археологія
Величенко Катерина Михайлівна

Керівник: **Глушковецький А.Л.**,
кандидат історичних наук, доцент

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛА ДОСЛІДЖЕННЯ.....	7
РОЗДІЛ 2. КІНЕМАТОГРАФ В ПЕРІОД УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917-1921 РОКІВ.....	13
РОЗДІЛ 3. ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ КІНОГАЛУЗІ: ВСТАНОВЛЕННЯ І УТВЕРДЖЕННЯ.....	21
3.1. Формування загальної структури управління кіномистецтвом.....	21
3.2. Нормативно-правова база ВУФКУ.....	26
3.3. Розвиток українського кінематографу 1922-1930рр.....	32
РОЗДІЛ 4. СИСТЕМА КІНОФІКАЦІЇ ТА КІНОПРОКАТУ В 20-30 РОКАХ...	39
4.1. Кінофікація України.....	39
4.2. Кінопрокат фільмів.....	45
ВИСНОВКИ.....	52
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	56
ДОДАТКИ.....	65

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ВУФКУ – Всеукраїнське фото-кіноуправління

ВУЦВК – Всеукраїнський центральний виконавчий комітет

ВЦРПС – Всесоюзна центральна рада професійних спілок

НКВС – Народний комісаріат внутрішніх справ

НКО – УСРР Народний комісаріат освіти Української Соціалістичної Радянської Республіки

РСФРР – Російська Соціалістична Федеративна Радянська Республіка

СРСР – Союз Радянських Соціалістичних Республік

УСРР – Українська Соціалістична Радянська Республіка

ЦК ВКП(б) – Центральний комітет комуністичної партії (більшовиків)

ЦК КП(б)У – Центральний комітет комуністичної партії (більшовиків) України

ВСТУП

Актуальність теми. Кінематографія, як одна з форм видовищного мистецтва добре зрозуміла глядачам/слухачам своєю вражаючою ефектністю і здатністю надовго залишатися у пам'яті, свідомості, підсвідомості. Вона не лише відображає реалії буття населення країни, але й пропагує модель його розвитку на майбутнє, формуючи спосіб мислення і поведінку. Кінематографічне мистецтво, як складова культурно-духовного життя, тісно пов'язана з іншими формами буття суспільства, а тому активно впливає на його життєдіяльність. Саме тому мистецтво кіно є одним з визначальних факторів розвитку культури нації, показником духовної зрілості її суспільства. Вітчизняний кінематограф має вагомі здобутки, що збагатили світову культуру непересічними творами, які відображають величну історію нашого народу, його самобутність та духовну красу. Також звернення сьогодні до історії кіно зумовлено й тим, що кіномистецтво є невід'ємною частиною життя сучасного світу. Сьогодні простежується цілком закономірний інтерес дослідників та широкої громадськості до специфічних умов зародження та перших етапів функціонування кінематографу на терені України. Також важливим аргументом є потреба об'єктивного висвітлення проблеми взаємовпливу культури кіно, влади та суспільства у 1917-1930-х роках, оскільки в окреслений період кіно починають використовувати як одним із найбільш дієвих засобів формування тоталітарної культури.

Так, комуністична партія і радянська влада використовували кінематограф передусім як ідеологічний важіль, оскільки усвідомлювали, що без наймасовішого з мистецтв народ не піднімеш на створення держави нового типу. Та попри постійний тиск з боку влади, потужний український дух постійно проявляв себе, боровся, не здавався. Це проявилось в значних здобутках українізації, створенні таких шедеврів, як кінофільми «Земля», «Арсенал», «Звенигород» О. Довженка, діяльності літературних об'єднань «Плуг», «Гарт», «Ваплліте», «Молодняк», ефективній роботі під керівництвом ВУФКУ Ялтинської, Київської, Одеської кіностудій.

Тому в умовах, коли кінематографія заповонила культурно-духовний, громадсько-політичний простір українського суспільства, актуалізується питання історичного аналізу розвитку цього виду мистецтва в період Української революції 1917–1921 рр. та в 20-ті роки в УРСР і на українських землях у складі Польщі. Адже саме в цей час у культурно-духовному житті України було найбільше зрушень і досягнень.

Мета дослідження полягає у комплексному вивченні особливостей становлення та розвитку українського кіномистецтва в 1917-1930-х рр.

З мети дослідження випливають її завдання:

- охарактеризувати стан наукової розробки та джерельної бази дослідження;
- дослідити передумови й характерні для України особливості розвитку кіномистецтва в період Української національної революції
- простежити державне регулювання кіногалузії більшовицькою владою;
- розкрити систему кінофікації та масштаби прокату в Україні в 1922-1930-ті рр.

Об'єктом наукового аналізу є український кінематограф в 1917-1930-х рр.

Предметом дослідження українське кіновиробництво, державне регулювання кіногалузії, прокат та кінофікація.

Хронологічні рамки охоплюють період з 1917 року з початку Української національної революції, а закінчуються в 1930 р. після ліквідації ВУФКУ.

Територіальні межі – охоплюють територію Української народної республіки, Української держави Павла Скоропадського, Директорії УНР, УРСР та території Галичини й Волині в складі Польщі.

Методологічну основу роботи складають принципи об'єктивності, історизму, системного підходу, а також проблемно-концептуальний метод, системно-структурний, формально-логічні (синтезу, аналізу, індукції, дедукції), історичні методи дослідження (проблемно-хронологічний, історико-

порівняльний, біографічний тощо). Так, за допомогою проблемно-хронологічного методу виокремлено етапи становлення кінематографії, визначені хронологічні рамки; порівняльно-історичний – для аналізу документів, праць, джерел і встановлення вірогідності тих чи інших фактів досліджуваного питання; біографічний для дослідження біографій режисерів, сценаристів, чиновників. Формально-логічні методи дослідження допомогли провести аналіз передумов, які сприяли виникненню та розвитку українського кіномистецтва та дозволили показати його розвиток. Використання системно-структурного методу дало можливість розглянути й проаналізувати особливості українського варіанту радянського кіномистецтва 1917-1930-х роках. Проблемно-концептуальний метод сприяв осмисленню та аналізу розвитку українського кіномистецтва.

Практичне значення дослідження полягає у тому, що її матеріали і висновки можуть бути використані при проведенні уроків школі, написанні узагальнюючих праць, монографій, підготовці спецкурсів, проведенні лекційних та семінарських занять у вищій освіті.

Структура дослідження роботи зумовлена її метою та науковими завданнями. Робота складається зі вступу, чотирьох розділів (5 підрозділів), висновків, списку використаних джерел та літератури (94 позицій). Обсяг основного тексту дипломної роботи 55 сторінок.

РОЗДІЛ 1.

ІСТОРИОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛА ДОСЛІДЖЕННЯ

Згідно із сучасними підходами до аналізу історіографії використані нами праці умовно поділимо на такі групи: радянська, зарубіжна та сучасна українська.

До радянської історіографії доцільно віднести працю дослідників І. Владимирцева, А. Сандлера «Історія радянського кіно», що присвячена 20-м рокам. У роботі узагальнено досвід будівництва радянської багатонаціональної кінематографії, досліджено шляхи її творчого розвитку в рамках всієї соціалістичної культури [54].

Радянський дослідник С. Гінсбург звернув увагу на перші кроки в розвитку російського кінематографу, вплив на кіно пропаганди, виникнення жанру хроніки, питання репертуару, урізноманітнення жанрів, просвітницької ролі кінематографу [57].

Радянський дослідник М. Лебедев в працях присвячених лідерам СРСР та історії кіно СРСР в межах марксистсько-ленінської парадигми розглянув висловлювання В. Леніна, Й. Сталіна, інших партійних діячів щодо кіно. А також, звернув увагу на виникнення та розвиток кінематографа в СРСР, про перетворення його на мистецтво та засіб освіти, про роль комуністичної партії у його становленні, про ідейну та теоретичну боротьбу про середовище кінематограф досягненнях у роки німого кіно [68-69].

О. Полторацький дослідив питання стилістичних, композиційних елементів кіно, а також ігровий та неігровий український фільм [82].

Дослідник І. Корнієнко в праці «Українське радянське кіномистецтво 1917-1929 рр.» описав розвиток українського радянського кіно у вказаних хронологічних межах [62].

Зарубіжна історіографія включає монографію Ю. Цив'ян. Тут докладно описується малодосліджена епоха формування та інтенсивного розвитку мови та поетики кіно в Росії у порівнянні з процесом становлення цього виду мистецтва у Західній Європі [94].

ВИСНОВКИ

Проведений аналіз становища українського кінематографу в 1917-1930-х рр., дозволяє зробити такі висновки.

- Доведено, що аналіз наукової літератури засвідчує давній інтерес істориків до вказаної теми. У різні часи було написано немало праць, від газетних статей до монографій. А тому сьогодні маємо потужну історіографічну базу з цього питання. Дослідження розвитку кінематографу розпочалось в радянський час і тому зараз ми маємо можливість оцінювати розвиток цього напрямку культури у вказаний період на основі марксистсько-ленінської парадигми. А отже, можемо краще зрозуміти політику більшовицької влади, щодо використання кінематографу в якості інструменту пропаганди. Але в радянський час усі історичні події розглядалися у рамках класової боротьби, соціально-економічної історії, тому питання розвитку кінематографії розглядалися доволі однобічно. І це слід враховувати при аналізі цієї літератури. Тема кінематографії у 1917-1930-х рр. зайняла вагоме місце й в російській історіографії, де було відкинуто радянські шаблони в її дослідженні, але не було звернуто увагу на роль та місце української кінематографії. Значного успіху в дослідженні нашого питання досягли вітчизняні сучасні історики. Вони продовжили досліджувати тему кінематографії, а тому з'явилося чимало нових публікацій з цього питання. На наш погляд найбільш вагомим дослідженням на цю тему є публікації харківського дослідника В. Миславського, який на основі архівних та публіцистичних даних створив комплексне дослідження української кінематографії. В той же час вважаємо, що ряд питань дослідженні поверхово. Це розвиток кіномистецтва за Центральної ради та Директорії.

- Встановлено, що наявна джерельна база, її репрезентативність та інформаційний потенціал нормативних, мемуарних та періодичних джерел дають змогу об'єктивно та всебічно розкрити заявлену тему. Важливу роль відіграють нормативні джерела, адже вони дають можливість оцінити

законодавчу політику більшовицької влади в галузі кінематографу. Мемуари сучасників подій звертають увагу на питання особистого ставлення діячів до розвитку кіномистецтва. Преса періоду становлення кінематографії, кінофікації та кінопрокату в УРСР в 1917-1930 рр. дозволяє побачити дії влади в цьому напрямку, ставлення населення до кіно, а також динаміку змін в цій сфері.

- З'ясовано, що майже всі уряди, що діяли в Україні після жовтневих подій в Російській імперії у 1917 року, надавали особливого значення кінематографії. У кожній з діючих в цей час центральних державних установ існувала культурна політика, а в державі Павла Скоропадського й фаховий підрозділ, що опікувався кіномистецтвом. Відродження української державності у 1917 р. дало поштовх до вільного розвитку кіномистецтва. Розміщення військ Центральних держав на території Української Держави мало відчутний вплив на різні сфери суспільного життя. Окупаційні німецька та австро-угорська адміністрації протягом всього періоду своєї діяльності в Україні активно використовували у культурно-пропагандистській роботі можливості кінематографу. Державна політика у сфері видовищних форм мистецтва розроблялася та впроваджувалася структурними підрозділами МНОМ. Основними її напрямками були використання розвитку кінематографу для української культури. Вживалися заходи для широкого використання кінематографу з культурно-просвітньою метою. Особливого значення надавалося кінематографу в популяризації української мови. Надзвичайно складно проходив процес впровадження та стягнення податків у регіонах Української Держави. Загальному піднесенню кіномистецтва сприяли приватні підприємці. Зокрема, робота приїжджих кіновиробників у 1918 р. вплинула на стрімкий ріст кінематографічної справи в Українській Державі.

- Визначено, що радянська влада після жовтневого перевороту одразу ж розпочала проводити активну роботу, пов'язану з фото- та кіносправою. Задля контролю за життєдіяльністю населення фото- та кінозаклади, а також їхнє устаткування підлягали націоналізації. А отже, в цей час політика

радянської влади була спрямована на зміну форми власності кіногалузі з приватної на державну. Націоналізація кіногалузі в основному мала риси експропріації та конфіскації приватного майна. Це стало однією з головних причин еміграції кінематографістів за кордон. Інша їх частина змушена була піти на співпрацю з новою владою. Постійно йшов пошук форми управління цими галузями як на загальнодержавному рівні, так і на місцях. У 1922 р. було визначено мережу закладів культури і мистецтв, вказано на парадигми їх функціонування і механізм управління системою. На державному рівні було визначено законодавчу базу для організації культурно-освітньої й мистецької діяльності відповідно до потреб системи політичної освіти. Усе це перебувало у віданні безпосередньо Головополітосвіти як підрозділу Наркомату освіти. До системи віднесли клуби і селянські будинки, музеї з їхньою екскурсійно-виставково-музейною роботою, а також бібліотеки. З моменту створення у 1922 р. ВУФКУ розпочався процес централізації до того розпорошеної по різних державним установам і організаціям кіногалузі. Наслідком ухвалення низки нормативно-правових актів стало підпорядкування вітчизняної кінематографії єдиному керівному органу. В означений період і за тогочасних реалій централізоване державне управління забезпечило швидку відбудову інфраструктурних об'єктів, налагодження процесу виробництва фільмів і їх прокат. Українська кінематографія 20-х рр. мала величезне значення для зміцнення тоталітарного режиму та формування сталінізму, як психологічно-ментального феномену. Важливою у цій справі стала роль держави, політика якої була спрямована на широке впровадження кіно в освітній процес і поступове створення відповідної технічної бази.

- Вияснено, що українська кінематографія у період з 1917 по 1930 роки знаходилась під впливом революційних змін, які відбувалися в країні. Після Жовтневого перевороту 1917 року та встановлення радянської влади, кіно стало важливим інструментом пропаганди і засобом формування нового суспільства. Кінофікація, тобто процес розгортання мережі кінотеатрів; кількості кіноустановок для обслуговування населення певної території та

кінопрокат, масовий показ фільмів в мережі кінотеатрів, організований кінопрокатником відіграли важливу роль у цьому періоді. Держава вклала значні зусилля в розвиток кінопромислу, створюючи спеціалізовані організації для виробництва та дистрибуції фільмів. На зміст кінопрокату в Україні, щоправда сильно впливала ідеологія комуністичної партії. Зміни в системі кінопрокату призвели до виключення ринкових елементів, і відповідно в прокат йшли фільми, що відповідали виключно партійним вимогам. Це призвело до відсутності конкуренції та незацікавленості чиновників в поліпшенні роботи кінотеатрів. Глядачі були позбавлені можливості бачити широкий спектр кінематографічних творів і отримувати об'єктивну інформацію через кіно. Незважаючи на це, варто відзначити, що кіномережа значно розширилась у цей період. Було збудовано багато нових кінотеатрів, а також збільшено кількість звукових кіноустановок. Це означало, що все більше людей мали доступ до кіно і могли насолоджуватися новими технологіями та розвагами. Всеохопність кіномережі дозволила за короткий період перетворити кіно на найбільш дієвий та ефективний засіб агітаційно-пропагандистської роботи. Крім того, у цей період з'явилися нові форми кінопоказу, такі як мобільні кінозали, які влаштовували виставлення фільмів на вулицях, клубах, в школах та інших громадських місцях. Це дозволяло донести кіно до мешканців віддалених районів, які раніше не мали можливості відвідувати кінотеатри. Такі мобільні кінозали стали популярними серед селянства, що забезпечило широку аудиторію для пропагандистських фільмів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Джерела:

1. Будемо мати кіно. *Червоний кордон*. 1928. 13 грудня. №142. (518). 12 с.
2. ВУФКУ. *Нове мистецтво*. 1927. №9-10. 28 с.
3. ВУФКУ: [Ред. ст.]. *Нове мистецтво*. 1927. № 26(67). 6 грудня. 28 с.
4. Громадський перегляд нової картини ВУФКУ «Звенигорода» в Києві. *Нове мистецтво*. 1927. №29. 28 с.
5. Декрет Совнаркома РСФСР «О переходе фотографической и кинематографической торговли и промышленности в ведение Народного комиссариата просвещения». *История отечественного кино. Хрестоматия / Рук. проекта Л. М. Будяк. Авт.-сост. А.С. Трошин, Н.А. Дымшиц, С.М. Ишевская, В.С. Левитова*. Москва : «Канон» РООИ «Реабилитация», 2011. С.98.
6. Декреты Советской власти. Т. I. Москва : Гос. издательство политической литературы, 1957. 626 с.
7. До відкриття зимового театрального сезону. *Червоний кордон*. 1924. 14 грудня. Ч.65. 12 с.
8. Електро-станції, що їх купило ВУФКУ за кордоном. *Кіно*. 1926. №2-3. 41 с.
9. III-Всеукраїнський з'їзд союзу робітників мистецтва. *Нове мистецтво*. 1927. №14-15. 28 с.
10. Кінонепорядки. *Червоний кордон*. 1928. 15 грудня. №143. (519). ? с.
11. Клуб «Ілліча». *Червоний кордон*. 1924. 8 травня. Ч.3. 12 с.
12. Кодекс законів о народном просвещении УССР. *Собрание Узаконений и Распоряжений Рабоче-крестьянского Правительства Украины*. Харків : 1922. № 49. Отдел первый. 19 декабря. Ст.729.
13. Культурфільм про Кам'яничину вже готовий. *Червоний кордон*. 1928. 13 грудня. №142. (518). 12 с.
14. Культфільм «По Кам'яничині» незабаром буде закінчено. *Червоний кордон*. 1928. 15 вересня. №105 (482). 12 с.
15. Ні грошей, ні кіно. *Червоний кордон*. 1928. 13 грудня. №142. (518). 12 с.

16. Нові сценарії ВУФКУ: [Ред. ст.]. *Культура і побут*. 1927. № 27. 23 липня. 28 с.
17. Нові сценарії: [Ред. ст.]. *Культура і побут*. 1927. № 3. 22 січня. 28 с.
18. Нові сценарії: [Ред. ст.]. *Нове мистецтво*. 1927. № 14/15(55/56). 12 квітня. 28 с.
19. О введении в действие Кодекса законов о народном просвещении: постановление ВУЦИК от 22 ноября 1922 г. *Собрание Узаконений и Распоряжений Рабоче-крестьянского Правительства Украины*. Харків : 1922. № 49. Отдел первый. 19 декабря. Ст. 729.
20. О взносе с промышленных и торговых предприятий на культурно-просветительную работу среди пролетариата: Постановление РНК УССР от 17 марта 1921 г. *Собрание Узаконений и Распоряжений Рабоче-крестьянского Правительства Украины / Рада Народних Комісарів УРСР, Народний Комісаріат юстиції УРСР*. Харків: Друк. «Вукопспілки», 1922. № 12. 10-17 марта. Ст. 217.
21. О передаче Всеиздата в Наркомпрос: Декрет РНК УССР от 26 апреля 1921 г. *Собрание Узаконений и Распоряжений Рабоче-крестьянского Правительства Украины*. Харків : 1921. № 7. 19-27 апреля. Ст. 213.
22. О передаче всех театров и кинематографов в віданні Отдела Просвещения: Постановление Временного Рабоче-крестьянского правительства УССР от 18 января 1919 г. *Собрание Узаконений и Распоряжений Рабоче-крестьянского Правительства Украины*. Харків : 1919. № 3 23 января. Ст. 34.
23. О передаче театров, клубов, библиотек и читален Центральных Советских Учреждений УССР – Наркомпросу: Постановление РНК УССР от 13 сентября 1921 г. *Собрание Узаконений и Распоряжений Рабоче-крестьянского Правительства Украины*. Харків : 1921. № 17. 2-14 сентября. Ст. 514.
24. О структуре и штатах Народного Комиссариата Просвещения УССР: Постановление РНК УССР от 27–29 июня 1925 г. *Собрание Узаконений и Распоряжений Рабоче-крестьянского Правительства Украины*. Харків : 1925. Отдел первый. № 42. 24 июля. Ст. 285.

25. О филиальных отделениях Всеукраинского Кинокомитета (положение): Постановление РНК УССР и Всеукраинского Кинокомитета от 18 марта 1919 г. *Собрание Узаконений и Распоряжений Рабоче-крестьянского Правительства Украины*. Харків : 1919. № 29. 1–30 июня. Ст. 323.
26. Об обеспечении культурно-просветительных и учебно-воспитательных учреждений помещениями: Декрет РНК УССР от 13 июня 1921 г. *Собрание Узаконений и Распоряжений Рабоче-крестьянского Правительства Украины*. Харків : 1921. № 11. 921 июня. Ст. 298.
27. Об электротеатрах: Декрет РНК УССР от 25 февраля 1919 г. *Собрание Узаконений и Распоряжений Рабоче-крестьянского Правительства Украины*. Харків: 1919. № 15. 1–30 июня. Ст. 172.
28. Оголошення. *Червоний кордон*. 1924. 28 грудня. Ч.69. 4 с.
29. Оголошення. *Червоний кордон*. 1926. 11 грудня. Ч.94. (265). 4 с.
30. Оголошення. *Червоний кордон*. 1926. 18 вересня. №71 (242). 4 с.
31. Оголошення. *Червоний кордон*. 1926. 22 вересня. №72 (243). 4 с.
32. Оголошення. *Червоний кордон*. 1926. 6 жовтня. №76 (247). 4 с.
33. Одобренный Советом Министров закон об обложении налогом публичных представлений и гуляний от 14 июня 1918 года. *Законодательные акты 1918 года. Законы Украинской державы (Законы, постановления, инструкции, циркуляры)*. Вып. VI. Одесса, 1918. Апрель-июнь. 44 с.
34. Окіпнюк В. Конституція СРСР 1924 р. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Konstitutsiya_Srsr_1924 (дата звернення – 25.10.2022).
35. Ольховой Б. (ред.) Пути кино. 1-ое Всесоюзное партийное совещание по кинематографии. Москва : Теа-кино-печать, 1929. 466 с.
36. Павло Скоропадський: Спогади (кінець 1917 – грудень 1918) Київ : Київ-Філадельфія, 1995. 493 с.

37. Постанова ЦК РКП про кіно для села. *Червоний край*. 29.07.1925. 4 с.
38. Постановление Президиума Московского совета «О цензуре над кинематографами». *История отечественного кино. Хрестоматия* / Рук. проекта Л. М. Будяк. Авт.-сост. А.С. Трошин, Н.А. Дымшиц, С.М. Ишевская, В.С. Левитова. Москва : «Канон» РООИ «Реабилитация», 2011. С.94.
39. Про Народню Освіту (резолуція). *Збірник законів і розпоряджень робітничо-селянського уряду України за 1921 р.* / Рада Народних Комісарів УРСР, Народний Комісаріат Юстиції УРСР. 2-е офіц. вид. Харків: Вид. Народ. Комісаріата Юстиції, 1921. Ст. 108.
40. Радянське кіно. (Підсумки, перспективи і методи роботи ВУФКУ). *Вісті ВУЦВК*. №128. 07.06.1925. 8 с.
41. Разъяснение отдела местного самоуправления Народного комиссариата внутренних дел РСФСР («О реквизиции кинематографов»). *История отечественного кино. Хрестоматия* / Рук. проекта Л. М. Будяк. Авт.-сост. А.С. Трошин, Н.А. Дымшиц, С.М. Ишевская, В.С. Левитова. Москва : «Канон» РООИ «Реабилитация», 2011. С.94
42. Смолич Ю. Перший день української кінематографії. *Нове мистецтво*. 1928. № 7(77). 21 лютого. 28 с.
43. Сценарії, прийняті ВУФКУ до постановки: [Ред. ст.]. *Нове мистецтво*. 1927. № 9/10(50/51). 8 березня. 28 с.
44. Теж культурники. *Червоний кордон*. 1924. 3 липня. Ч.28. 12 с.
45. Ханжонков А. Первые годы русской кинематографии : Воспоминания. Москва-Ленинград: Искусство, 1937. 172 с.
46. Хроніка. *Театральный журнал*. 1918. № 2. 20 октября. 14 с.
47. Чекаємо. *Червоний кордон*. 1928. 13 грудня. №142. (518). 12 с.
48. Чому не працює. *Червоний кордон*. 1928. 13 грудня. №142. (518). 12 с.
49. Штаты Народного Комиссариата Просвещения: Постановление РНК УССР от 20 августа 1924 г. *Собрание Узаконений и Распоряжений Рабоче-крестьянского Правительства Украины*. Харків : 1924. Отдел первый. № 28. 12 ноября. Ст. 218.

Монографії, статті:

50. Бачинська О.М. Розвиток видовищних форм мистецтва в українській державі гетьмана Павла Скоропадського: історичний аспект. Автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Олена Михайлівна Бачинська. Кам'янець-Подільський : 2016. 24 с.
51. Безручко О. Справа-формуляр «Запорожець» : «І я горів у тому вогні...» : монографія. Київ : КиМУ, 2011. Том I : «Перша хвиля» розсекречень. 214 с.
52. Богуцький Ю. Українське суспільство першої половини ХХ століття в аспекті організації та самоорганізації культурно-мистецької діяльності. *Культурологічна думка*. 2012. № 5. С. 7-12.
53. Будяк Л.М. История отечественного кино. Москва : Прогресс- Традиция, 2005. 528 с.
54. Владимирцева И.Н., Сандлер А.М. (ред.). История советского кино. 1917-1967. В четырёх томах. Том 1. 1917-1931. Москва : Искусство, 1969. 756 с.
55. Всеукраїнське фото кіноуправління. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D1%81%D0%B5%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B5_%D1%84%D0%BE%D1%82%D0%BE%D0%BA%D1%96%D0%BD%D0%BE%D1%83%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BB%D1%96%D0%BD%D0%BD%D1%8F (дата звернення – 25.10.2022).
56. Гай-Нижник П.П. Фінансова політика уряду Української Держави Гетьмана П.Скоропадського (29 квітня - 14 грудня 1918 р.): Автореф. дис. канд. іст. наук. 07.00.01. Київ : 2000. 20 с.
57. Гинзбург С. Кинематография дореволюционной России. Москва: Искусство, 1963. 463 с.
58. Демещенко В. Творчі пошуки «генія найщирішої проби» кіномитця Олександра Довженка. *Культура і сучасність*. 2015. №1. С.112-119.
59. Ємельянова Т. О. Нотатки з історії кіноархівів. *До 100-річчя створення першого державного органу управління системою архівних установ України*. 2017. С.56-74.

60. Зоркая Н.М. История отечественного кино. XX век. Москва : Белый город, 2014. 511 с.
61. Історія українського кіно. Т. 2 : 1930-1945 / [голов. ред. Г. Скрипник] ; НАН України ; ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. Київ : 2016. 448 с. + 28 іл.
62. Корнієнко І.С. Українське радянське кіномистецтво 1917-1929: нариси. Київ : Вид. Акад. Наук Укр. РСР, 1959. 141 с.
63. Кузьменко О. Кіно як інструмент формування національної ідентичності. Український контекст. *Kultury wschodniostłowińskie – oblicza i dialog, T. II: 2012. S. 66-75.*
64. Кузьо І. Навчальне кіно у радянській школі в 20-х роках ХХ ст. *Науковий збірник Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. 2012. Вип. 42. Частина 2. С.255-261.*
65. Кузюк О. Джерельна база вивчення державної політики щодо кінематографа в УСРР – УРСР в 1930 – ті рр. *Матеріали I Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Вітчизняна наука: сучасний стан, актуальні проблеми та перспективи розвитку».* 2011. С.137-139.
66. Кузюк О. Кінофікація УРСР в 30-ті рр. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Kuziuk_Oksana/Kinofikatsiia_URSР_v_1930-ti_roky.pdf? (дата звернення – 25.10.2022).
67. Кузюк О. Українське радянське кіно 1930-х років: суспільно-політичний аспект. *Гілея. 2010. Вип 41. С.1-6.*
68. Лебедев Н.А. Очерки истории кино СССР. Немое кино: 1918-1934 годы. Москва : Искусство, 1965. 373 с.
69. Лебедев Ник. (сост.) Ленин, Сталин, партия о кино. Москва : Искусство, 1938. 104 с.
70. Литовченко О. Дитяче кінообслуговування на Чернігівщині у першій половині 1930-х рр. *Сіверянський літопис. 2015. №1. С. 164-173.*
71. Литовченко О. Організація фото- та кіносправи на Чернігівщині. *Сіверянський літопис. 2016. №3. С.175-182.*

72. Лізавенко Г.І. Зародження кінематографу в Одесі. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*, 2016, вип. 46. С.158-161.
73. Матеріали до історії українського кіно (1991–2011). *Вип. I. Публікації в наукових збірниках та матеріалах конференцій : бібліогр. покажч. /* М-во культури України, Нац. парлам. б-ка України; авт.-упоряд.: Н. Тертичка, Н. Казакова; наук. ред. В. Кононенко. Київ : 2013. 216 с.
74. Миславський В. Історія українського кіно 1896-1930: факти і документи. Т. 1. Харків : вид-во «Дім Реклами», 2018. 680 с. : 506 іл.
75. Миславський В. Історія українського кіно 1896-1930: факти і документи. Т. 2. Харків : вид-во «Дім Реклами», 2018. 528 с. : 827 іл.
76. Миславський В. Українське кіномистецтво 20-х років ХХ ст.: організаційно-творчі трансформації. Дис. докт. мистецтвознавства. 17.00.04. Володимир Наумович Миславський. Харків : 2018. 469 с.
77. Миславський В. Фактографічна історія кіно в Україні. 1896-1930. Т. 4. Харків. : вид-во «Дім Реклами», 2017. 352 с. + 188 іл.
78. Миславський В. Фактографічна історія кіно в Україні. 1896-1930. Т. 3. Ч. 1. Харків : вид-во «Дім Реклами», 2017. 680 с. + 492 іл.
79. Нариси з історії кіномистецтва України / Академія мистецтв України, Інститут проблем сучасного мистецтва; ред.-упоряд. І. Зубавіна ; голова ред. кол. В. Сидоренко. Київ: Інтертехнологія, 2006. 864 с.: фотоіл.
80. Наумова Л. Умови виникнення українського національного кінематографа діяльність ВУФКУ. *Науковий вісник Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І.К.Карпенка-Карого*. 2014. №15. С.152-159.
81. Пасічник А.Ю. Одеська кінофабрика. становлення і розвиток (1919 – 1930-й рр.). Дис. канд. наук. з мистецтвознавства. 26.00.01. Артем Юрійович Пасічник. Київ : 2021. 207 с.
82. Полторацький О. Етюди до теорії кіна. Київ : Укртеакіновидав, 1930. 131 с.

83. Примаченко Я. Українське кіно 1920-х років у пошуках власних тем та смислів URL: <https://uamoderna.com/md/prymachenko-ukrainian-cinema> (дата звернення – 25.10.2022).
84. Росляк Р. Більшовики й український кінематограф: деякі аспекти державної політики в перші роки радянської влади. *Науковий вісник Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І.К.Карпенка-Карого*. 2015. Вип. 17. С.1-5.
85. Росляк Р. В. Становлення кіноосвіти в Україні (друга половина 10-х – початок 30-х років ХХ ст.) : Автореф. дис. канд. мистецтвознавства 17.00.01. Роман Володимирович Росляк. Київ : 2004. 19 с.
86. Росляк Р. Всеукраїнський кінокомітет: матеріали й документи з історії створення. *Науковий вісник КНУТКиТ ім. І. К. Карпенка-Карого*. Київ : 2011. Вип. 9. С. 152-184
87. Росляк Р. Формування органів управління кінематографа в Україні. *Студії мистецтвознавчі*. 2011. Число 3. С. 42-48.
88. Самойленко Т. Особливості становлення та розвитку українського радянського кінематографу (1920-1930-ті рр.). *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. 2010. №2. С.255-259.
89. Самойленко Т. Українське кіно в умовах тоталітарного режиму. *Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили]*. Сер. : *Історія*. 2010. Т. 129. Вип. 116. С. 32-36.
90. Сахно О. В. Місце кінорежисури в процесах національно-культурного розвитку радянської України 1920-30-х рр. Дис. ... докт. філософії : 032. Ольга Валеріївна Сахно. Запоріжжя : 2021. 312 с.
91. Українське кіно 1919-1921-х років. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B5_%D0%BA%D1%96%D0%BD%D0%BE_1919-1921-%D1%85_%D1%80%D0%BE%D0%BA%D1%96%D0%B2 (дата звернення – 25.10.2022).

92. Український кінематограф URL:
[https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%BA%D1%96%D0%BD%D0%B5%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84_\(дата_звернення_–_25.10.2022\).](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%BA%D1%96%D0%BD%D0%B5%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84_(дата_звернення_–_25.10.2022).)
93. Український кінематограф доби УНР. URL:
[https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%BA%D1%96%D0%BD%D0%B5%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84_%D0%B4%D0%BE%D0%B1%D0%B8_%D0%A3%D0%9D%D0%A0_\(дата_звернення_–_25.10.2022\).](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%BA%D1%96%D0%BD%D0%B5%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84_%D0%B4%D0%BE%D0%B1%D0%B8_%D0%A3%D0%9D%D0%A0_(дата_звернення_–_25.10.2022).)
94. Цивьян Ю. Историческая рецепция кино: Кинематограф в России. 1896-1930. Рига: Зинатне, 1991. 495 с.: ил.